QUALITATIVE RESEARCH

Explaining the Components of Academic Social Responsibility in Iran's Health Higher Education System: A Qualitative Study Based on Stakeholders' Experiences

Roya Malekzadeh[1],
Maryam Khazaee-Pool [2],
Ghasem Abedi[3],
Zohreh Bagherinezhad[4]

[1] Assistant Professor, Department of Health Services Management, School of Public Health, Health Sciences Research Center, Mazandaran University of Medical Sciences, Sari, Iran
[2]Associate Professor, Department of of Health Education and Promotion, School of Health, Health Sciences Research Center, Mazandaran University of Medical Sciences, Sari, Iran
[3] Associate Professor, Department of Health Services Management, School of Public Health, Health Sciences Research Center, Mazandaran University of Medical Sciences, Sari, Iran
[4] PhD in Medical Library and Information Science, Mazandaran University of Medical Sciences, Sari, Iran

(Received July 4, 2025; Accepted February 22, 2026)

Abstract

Background and purpose: Universities, as knowledge-generating institutions, play a key role in improving quality of life, promoting social justice, and responding to societal needs. In this context, the social responsibility of medical universities is recognized as a fundamental component for advancing public health and reducing health inequalities. Considering the necessity of contextualizing this concept within the country's health higher education system, this qualitative study aimed to identify and elucidate the components of university social responsibility in Iran from stakeholders' perspectives.

Materials and methods: This qualitative study was conducted in 2024 through semi-structured interviews with 18 experts from Planning Region One. Participants were recruited through purposive sampling followed by snowball sampling until data saturation was achieved. Interviews were transcribed verbatim, and qualitative content analysis was used to extract meaning units, generate codes, organize categories, and develop themes based on similarities and patterns.

Results: Analysis identified eight main themes and 40 subthemes in the domain of university social responsibility. These themes included responsible and accountable governance, responsible education, problem-oriented and applied research, community engagement and interaction, environmental management and sustainable development, support for health and well-being, development of organizational capacity for social responsibility, and culturally grounded and context-specific components. Collectively, these themes illustrate the multidimensional nature of academic social responsibility.

Conclusion: The social responsibility of medical universities extends beyond theoretical commitments and requires participatory governance, problem-oriented education, applied research, and a deep understanding of the country's cultural and social context. These findings can provide a basis for developing models and informing national policies to strengthen the role of universities in Iran's health system.

Keywords: University social responsibility; Social Responsibility; Responsive Education; University

J Mazandaran Univ Med Sci 2026; 36 (255): 30-45 (Persian).

Corresponding Author: Roya Malekzadeh - School of Public Health, Health Sciences Research Center, Mazandaran University of Medical Sciences, Sari, Iran. (E-mail: Roya.malekzadeh30@yahoo.com) & **Maryam Khazaee-Pool**- School of Health, Health Sciences Research Center, Mazandaran University of Medical Sciences, Sari, Iran (Email: khazaie_m@yahoo.com)

[Downloaded from jmums.mazums.ac.ir on 2026-11-08]

پژوهشی کیفی

مجله دانشگاه علوم پزشکی مازندران
دوره سی و ششم شماره ۲۵۵ فروردین سال ۱۴۰۵ (۴۵-۳۰)

تبیین مؤلفه‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاه در نظام آموزش عالی سلامت ایران؛ مطالعه‌ای کیفی مبتنی بر تجارب ذی‌نفعان

رویا ملک‌زاده[1]
مریم خزائی پول[2]
قاسم عابدی[3]
زهره باقری نژاد[4]

چکیده

سابقه و هدف: دانشگاه‌ها به‌عنوان نهادهای مولد دانش، نقش کلیدی در ارتقای کیفیت زندگی، تحقق عدالت اجتماعی و پاسخگویی به نیازهای جامعه ایفا می‌کنند. در این میان، مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌های علوم پزشکی به‌عنوان یکی از ارکان اساسی ارتقای سلامت عمومی و کاهش نابرابری‌های سلامت، اهمیتی دوچندان دارد. با توجه به ضرورت تبیین بومی این مفهوم در نظام آموزش عالی سلامت کشور، این مطالعه کیفی مبتنی بر تجارب ذی‌نفعان با هدف شناسایی و تبیین مؤلفه‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاه در ایران، انجام پذیرفت.

مواد و روش ها: این پژوهش در سال ۱۴۰۳، و به‌صورت کیفی و با انجام مصاحبه های نیمه ساختار یافته با ۱۸ نفر از خبرگان کلان منطقه یک آمایشی کشور انجام شد. داده‌ها به روش هدفمند و سپس گلوله برفی جمع‌آوری و تا اشباع داده‌ها ادامه یافت. سپس رونویسی مصاحبه‌ها، تعیین واحد معنایی، کدگذاری، طبقه‌بندی بر اساس شباهت و تقارن، شناسایی مضامین انجام و با روش تحلیل محتوی مضامین مورد تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها: تحلیل داده‌ها منجر به شناسایی ۸ درون مایه اصلی و ۴۰ درون مایه فرعی در حوزه مسئولیت اجتماعی دانشگاه گردید. این درون مایه‌ها شامل حکمرانی مسئولانه و پاسخگو، تعلیم و تربیت مسئولانه، پژوهش مسئله‌محور و کاربردی، مشارکت و تعامل با جامعه، مدیریت محیط زیست و توسعه پایدار، پشتیبانی ازسلامت و رفاه جامعه دانشگاهی، توسعه ظرفیت‌های سازمانی برای مسئولیت اجتماعی و مؤلفه‌های فرهنگی و زمینه‌ای بومی بودند که ابعاد مختلف مسئولیت اجتماعی دانشگاه را تبیین می‌کنند.

استنتاج: مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌های علوم پزشکی فراتر از تعهدات نظری بوده و مستلزم حکمرانی مشارکتی، آموزش مسئله محور، پژوهش‌های کاربردی، و درک عمیق از زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی کشور است. این نتایج می‌تواند مبنایی برای طراحی مدل‌ها و سیاست‌گذاری‌های ملی در راستای تقویت نقش دانشگاه‌ها در نظام سلامت ایران باشد.

واژه های کلیدی: مسئولیت اجتماعی، مسئولیت اجتماعی دانشگاه، آموزش پاسخگو، دانشگاه

مولف مسئول: رویا ملک زاده– ساری: کیلوتر ۱۸ جاده خزرآباد، دانشکده بهداشت، مرکز تحقیقات علوم بهداشتی، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران **Email:** malekzadeh30@yahoo.com

مریم خزائی پول –ساری: کیلوتر ۱۸ جاده خزرآباد، دانشکده بهداشت، مرکز تحقیقات علوم بهداشتی، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران **Email:** khazaie_m@yahoo.com

۱. استادیار، گروه مدیریت خدمات بهداشتی درمانی، دانشکده بهداشت، مرکز تحقیقات علوم بهداشتی، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران
۲. دانشیار، گروه آموزش بهداشت و ارتقاء سلامت، دانشکده بهداشت، مرکز تحقیقات علوم بهداشتی، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران
۳. دانشیار، گروه مدیریت خدمات بهداشتی درمانی، دانشکده بهداشت، مرکز تحقیقات علوم بهداشتی، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران
۴. دکتری تخصصی کتابداری و اطلاع رسانی پزشکی، دانشگاه علوم‌پزشکی مازندران، ساری، ایران

تاریخ دریافت : ۱۴۰۴/۴/۲۳ تاریخ ارجاع جهت اصلاحات : ۱۴۰۴/۵/۴ تاریخ تصویب : ۱۴۰۴/۱۲/۳

[Downloaded from jmums.mazums.ac.ir on 2026-11-08]

مقدمه

جهان امروز با چالش‌های متعددی نظیر فقر، مهاجرت، پیری جمعیت و بیماری‌های نوظهور مواجه است که حل آن‌ها نیازمند راهکارهایی فراتر از ظرفیت‌های دولت‌ها است(۱). در چنین بستری، نقش سازمان‌ها و به‌ویژه دانشگاه‌ها در حل مسائل اجتماعی و ارتقای کیفیت زندگی جوامع پررنگ‌تر شده و مفاهیمی مانند مسئولیت اجتماعی بیش از پیش اهمیت یافته‌اند(۲).

مسئولیت اجتماعی سازمان‌ها به‌عنوان تعهد داوطلبانه به توسعه پایدار اقتصادی، تعامل با جوامع محلی تعریف شده است و طیفی از اقدامات هم‌چون ارتقای حاکمیت مشارکتی، کاهش فساد، به حداقل رساندن پیامدهای منفی محیطی و ارائه خدمات داوطلبانه به اقشار آسیب‌پذیر را در برمی‌گیرد(۳، ۴). براساس دیدگاه کمیسیون اروپا، تمامی سازمان‌ها از جمله دانشگاه‌ها باید در قبال پیامدهای عملکرد خود پاسخگو باشند و دانشی تولید کنند که بتواند به حل مسائل واقعی جامعه بیانجامد(۱، ۵، ۶).

از همین رو مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها (University Social Responsibility:USR) به‌عنوان بعد سوم دانشگاه‌های مترقی درکنار آموزش و پژوهش مطرح و بر تعهد داوطلبانه دانشگاه‌ها به ادغام دغدغه‌های اجتماعی، اخلاقی و محیطی در عملکردهای آموزشی، پژوهشی، مدیریتی و اجتماعی با لحاظ نیازهای ذی‌نفعان تاکید نمودند(۷، ۸). سازمان جهانی بهداشت نیز مسئولیت اجتماعی دانشکده‌های پزشکی را تعهد به هدایت آموزش، پژوهش و خدمات در راستای پاسخ به نیازهای بهداشتی اولویت‌دار جامعه تعریف می‌کند(۹). این مسئولیت در محورهایی نظیر گنجاندن مسائل اجتماعی و اخلاقی در برنامه‌های درسی، تولید دانش مسئله‌محور و مشارکت فعال در توسعه جامعه تجلی می‌یابد(۱۲ - ۱۰).

از سوی دیگر، سازمان‌های فرا اعتباری، سازمان‌هایی پاسخگو، اثربخش و دارای سطح بالایی از اعتماد عمومی هستند که با تعهد به پاسخگویی، نقش مؤثری در توسعه پایدار ایفا می‌کنند(۱۳، ۱۴). در این سازمان‌ها، مسئولیت اجتماعی نه‌تنها یک الزام اخلاقی بلکه یک مؤلفه کلیدی برای کسب اعتبار سازمانی تلقی می‌شود. دانشگاه‌های فعال در این زمینه، به تقویت پاسخگویی اجتماعی خود کمک و در بهبود رفاه عمومی، به‌ویژه اقشار آسیب‌پذیر، نقش دارند(۲، ۱۵).

انتظار می‌رود دانشگاه‌ها، به‌ویژه دانشگاه‌های علوم پزشکی، تربیت متخصصان متعهد به عدالت اجتماعی و ارتقای کیفیت زندگی را محور قرار دهند(۱۶). مطالعات نشان از عدم وجود اتفاق نظر در مورد اصطلاحات و تعاریف USR دارد(۱۷). این مفهوم در کشورهای در حال توسعه در مراحل اولیه توسعه قرار دارد و در برنامه‌های آموزشی و پژوهشی انعکاس مناسبی نداشته است(۱۸، ۱۹). عدم شفافیت فعالیت‌های مربوط به مسئولیت اجتماعی در دانشگاه‌های ایران نیز مشاهده می‌شود(۲۰، ۲۱). با توجه به مطالب پیشگفت نیاز به به تعریف بومی مولفه‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاهی احساس می‌شود. از این‌رو این پژوهش در قالب یک مطالعه کیفی، به بررسی دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی پرداخته و در پی شناسایی مؤلفه‌های کلیدی فعالیت‌های اجتماعی منطبق بر مفهوم مسئولیت اجتماعی دانشگاه است. یافته‌های این پژوهش می‌توانند در خدمت ارتقای نقش اجتماعی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور قرار گرفته و زمینه‌ای برای تدوین سیاست‌ها و برنامه‌های عدالت‌محور و پاسخگو در آموزش عالی سلامت فراهم آورند.

مواد و روش‌ها

در این پژوهش، با هدف شناسایی و تبیین مؤلفه‌های مسئولیت اجتماعی در دانشگاه‌های علوم پزشکی، از رویکرد کیفی و روش تحلیل محتوا بهره گرفته شد. مشارکت‌کنندگان شامل اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های علوم پزشکی کلان منطقه یک کشور، شامل دانشگاه‌های علوم پزشکی مازندران، گیلان، گلستان، بابل، سمنان و شاهرود در سال ۱۴۰۳ بودند. معیار ورود به مطالعه شامل اعضای هیات علمی دانشگاه‌های علوم پزشکی کلان منطقه

[Downloaded from jmums.mazums.ac.ir on 2026-11-08]

یک که حداقل عضو یکی از کارگروه‌های پاسخگویی اجتماعی دانشگاه یا دانشکده باشند و یا سابقه فعالیت/ مسئولیت اجتماعی در ۵ سال اخیر دارا و مایل به شرکت در مطالعه باشند، بوده است.

روش نمونه‌گیری از نوع هدفمند با استفاده از تکنیک گلوله‌برفی خواهد بود تا امکان دسترسی به افراد مطلع فراهم گردد. به طوری که بر اساس نظر و معرفی افراد اولیه‌ای که دارای معیارهای ورود به مطالعه بودند و به صورت هدفمند انتخاب شدند، سایر افراد صاحب نظر نیز شناسایی شدند. در مجموع مصاحبه‌ها تا زمانی که داده‌ها به اشباع برسد، ادامه یافت.

به منظور جمع‌آوری نقطه نظرات صاحب نظران، به روش نیمه ساختارمند، مصاحبه عمیق صورت گرفت. جهت انجام مصاحبه ها ، فرم راهنما تهیه شد. در طراحی فرم، علاوه بر مرور متون از تجارب چند نفر از کارشناسان خبره در این حوزه، نیز استفاده گردید. در مرحله بعد، به منظور تعیین روایی و اطمینان از معنی‌دار بودن سوالات از نظر پاسخ دهندگان، با چند تن از کارشناسان خبره، مصاحبه شد و بر حسب دیدگاه آن‌ها، اصلاحات لازم انجام گرفت. از مشارکت‌کنندگان پرسیده شد که "در خصوص مولفه های فعالیت / مسئولیت اجتماعی چیزی به ذهنتون می‌آید؟ "، "چه مفاهیمی (مصادیقی) می‌تواند به افزایش فعالیت /مسئولیت اجتماعی کمک نماید "، "تجربیاتتون از فعالیت /مسئولیت اجتماعی در دانشگاه بازگو کنید؟ " حین مصاحبه تمرکز به مواردی خواهد بود که مشارکت کننده را به سمت تجربه وی در زمینه فعالیت/ مسئولیت اجتماعی سوق دهد. سؤالات اکتشافی بر اساس داده‌هایی که شرکت‌کننده ارائه نمود، جهت روشن‌تر شدن مفهوم و عمیق‌تر شدن روند مصاحبه، مطرح شد. مدت زمان هر مصاحبه به طور متوسط ۴۵ دقیقه با انحراف معیار ۱۰ دقیقه بود.

پس از هر مصاحبه متن کامل مصاحبه از فایل صوتی پیاده‌سازی و برای اطمینان، محتوای پیاده شده با فایل صوتی تطبیق داده شد. تحلیل داده‌ها با استفاده از رویکرد گرانهیم و لوندمن انجام گرفت. در ابتدا، متن-مصاحبه‌ها بارها مطالعه شدند تا درک عمیقی حاصل شود. کل مصاحبه‌ها به‌عنوان واحد تحلیل درنظر گرفته شد و واحدهای معنایی، شامل کلمات یا جملاتی با مفهوم مشترک، استخراج شدند. این واحدهای معنایی نام‌گذاری و کدگذاری شدند و سپس بر اساس شباهت‌ها و تفاوت‌ها در طبقات انتزاعی‌تر دسته‌بندی شدند. نهایتاً، از مقایسه طبقات و تفسیر عمیق آن‌ها، مضمون اصلی پژوهش استخراج شد(۲۲).

به‌منظور تضمین صحت و استحکام داده‌های کیفی، از معیارهای چهارگانه گوبا و لینکلن شامل اعتبار، انتقال‌پذیری، وابستگی و تأییدپذیری استفاده شد(۲۳). اعتبار از طریق مشارکت طولانی مدت پژوهشگر، گردآوری داده‌های غنی و تأیید داده‌ها توسط مشارکت‌کنندگان تقویت گردید. انتقال‌پذیری با ارائه توصیف دقیق از ویژگی‌های مشارکت‌کنندگان و ارائه نقل‌قول‌های مستقیم مشارکت‌کنندگان محقق شد. وابستگی با مستندسازی گام‌به‌گام مراحل گردآوری و تحلیل داده‌ها و امکان بازبینی توسط سایر پژوهشگران ارتقا یافت. هم‌چنین، تأییدپذیری با بهره‌گیری از نظرات اساتید، صاحب‌نظران و بازبینی مستندات فرآیند پژوهش مورد توجه قرارگرفت.

این پژوهش با رعایت اصول اخلاقی درتحقیقات انسانی و تحت نظارت کمیته اخلاق دانشگاه علوم پزشکی مازندران باکد اخلاق IR.MAZUMS.REC.1403.177 انجام شد. پیش ازآغاز مصاحبه، هدف مطالعه تشریح و اطمینان داده شد که کلیه اطلاعات محرمانه باقی خواهد ماند. شرکت‌کنندگان در هر مرحله می‌توانستند از ادامه مطالعه انصراف دهند. رضایت‌نامه کتبی نیز از تمامی شرکت‌کنندگان اخذ شد.

یافته‌ها

در بخش کیفی از نظرات ۱۸ نفر از خبرگان دانشگاه‌های علوم پزشکی کلان منطقه یک کشور

[Downloaded from jmums.mazums.ac.ir on 2026-11-08]

استفاده شد (جدول شماره ۱). از از تحلیل تجربیات مشارکت‌کنندگان هشت درون مایه‌ی اصلی و چهل درون مایه‌ی فرعی استخراج گردید (جدول شماره ۲).

جدول شماره ۱: مشخصات دموگرافیک مشارکت‌کنندگان

مؤلفه		تعداد (درصد)
جنس	مرد	۱۰(۵۵/۵)
	زن	۸(۴۴/۵)
تحصیلات	دکتری	۱۰(۵۵/۵)
	کارشناس ارشد	۶(۳۳/۳)
	کارشناس	۲(۱۱/۲)
سن	بالای ۵۰	۳(۱۶/۶)
	۴۰-۵۰	۴(۲۲/۳)
	۳۰-۴۰	۷(۳۸/۸)
	۲۰-۳۰	۴(۲۲/۳)

جدول شماره ۲: استخراج درون مایه‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاهی

درون مایه اصلی	درون مایه فرعی
حکمرانی مسئولانه و پاسخگو	سیاست‌گذاری و استراتژی مسئولیت اجتماعی
	حکمرانی مشارکتی و تعامل باذی‌نفعان
	شفافیت و گزارش‌دهی اجتماعی
	پاسخگویی در برابر ذی‌نفعان داخلی و بیرونی
	رعایت اصول اخلاقی و عدالت در مدیریت دانشگاه
تعلیم و تربیت مسئولانه	ادغام مسئولیت اجتماعی دربرنامه‌های درسی
	توسعه مهارت‌های حل مسئله و تفکر نقادانه
	آموزش عدالت اجتماعی و سلامت جامعه
	توسعه مهارت‌های اخلاقی و شهروندی
	تربیت دانشجویان متعهد به پاسخگویی اجتماعی
پژوهش مسئله‌محور و کاربردی	پژوهش‌های مرتبط باسلامت جامعه و عدالت بهداشتی
	پژوهش‌های بین‌رشته‌ای و مشارکتی با جامعه و سازمان‌های سلامت
	انتشار نتایج به زبان قابل فهم برای ذی‌نفعان غیرآکادمیک
	انتقال دانش به سیاست‌گذاران برای تصمیم‌گیری مبتنی بر شواهد
	نوآوری برای حل مشکلات سلامت و توسعه پایدار
مشارکت و تعامل با جامعه	ارائه خدمات بهداشتی و آموزشی به اقشار آسیب‌پذیر و محروم
	توسعه برنامه‌های داوطلبانه و فعالیت‌های اجتماعی
	همکاری فعال با سازمان‌های دولتی، غیردولتی و جوامع محلی
	ایجاد شبکه‌های مشارکتی درون و برون‌سازمانی
	مشارکت ذی‌نفعان اجتماعی در تصمیم‌سازی دانشگاه
مدیریت محیط زیست و توسعه پایدار	کاهش اثرات زیست‌محیطی فعالیت‌های دانشگاه
	فرهنگ‌سازی و آموزش زیست‌محیطی در دانشگاه
	مشارکت در پروژه‌ها و سیاست‌های توسعه پایدار منطقه‌ای و ملی
	طراحی برنامه‌های سبز و استفاده از فناوری محیط زیست محور
	مدیریت منابع طبیعی دانشگاه به‌صورت پایدار
پشتیبانی از سلامت و رفاه جامعه دانشگاهی	ارتقای سلامت جسمی و روانی دانشجویان و کارکنان
	تضمین شرایط کاری و تحصیلی عادلانه و امن
	ایجاد نظام حمایت روانی، مشاوره و سلامت روان
	برنامه‌های ترویج سبک زندگی سالم و پیشگیری از بیماری‌ها
	ارتقای رضایت شغلی و انگیزش کارکنان در راستای مسئولیت اجتماعی
	توانمندسازی اعضای هیات‌علمی و کارکنان در حوزه مسئولیت اجتماعی
توسعه ظرفیت‌های سازمانی برای مسئولیت اجتماعی	ایجاد و تقویت ساختارها و واحدهای مسئولیت اجتماعی در دانشگاه
	فرهنگ‌سازی سازمانی مبتنی بر مسئولیت اجتماعی
	استفاده ازفناوری‌های نوین اطلاعاتی و دیجیتال
	حمایت از نوآوری‌های اجتماعی و مشارکت دانشجویان و کارکنان
	انطباق برنامه‌ها و فعالیت‌ها با فرهنگ و مذهب جامعه
مؤلفه‌های فرهنگی و زمینه‌ای بومی	توجه به مشکلات اجتماعی-اقتصادی خاص مناطق و اقشار هدف
	بومی‌سازی شاخص‌ها و معیارهای ارزیابی مسئولیت اجتماعی
	توجه به چالش‌های ویژه نظام سلامت و آموزش عالی کشور
	استفاده ازظرفیت‌های محلی برای توسعه پایدار اجتماعی و سلامت

حکمرانی مسئولانه و پاسخگو

اکثر مشارکت‌کنندگان اظهار داشتند، لازمه مسئولیت اجتماعی دانشگاه، نظام حکمرانی پاسخگو است که شامل ۵ طبقه «سیاست‌گذاری و استراتژی مسئولیت اجتماعی، حکمرانی مشارکتی و تعامل با ذی‌نفعان، شفافیت و گزارش‌دهی اجتماعی، پاسخگویی در برابر ذی‌نفعان، رعایت اصول اخلاقی و عدالت » بود.

سیاست‌گذاری و استراتژی مسئولیت اجتماعی

مشارکت‌کنندگان اظهار داشتند: "سیاست‌گذاری درست و تدوین استراتژی‌های مشخص برای مسئولیت اجتماعی، می‌تونه مسیر فعالیت‌ها رو روشن کنه و باعث بشه همه بخش‌ها هدفمند حرکت کنند، چون بدون برنامه‌ریزی دقیق، عملاً نمی‌شه انتظارات ذی‌نفعان رو برآورده کرد. " (م ۲). همچنین "سیاست‌ها باید به گونه‌ای باشه که علاوه بر اهداف آموزشی، مسئولیت اجتماعی دانشگاه هم به شکل جدی پیگیری بشه. " (م ۷).

حکمرانی مشارکتی و تعامل با ذی‌نفعان

یکی از مشارکت‌کنندگان اظهار کرد: "برای تحقق مسئولیت اجتماعی، لازم است همه ذی‌نفعان از استاد و دانشجو تا جامعه، در تصمیم‌گیری‌ها مشارکت فعال داشته باشند، چون این باعث می‌شه دیدگاه‌های مختلف دیده بشه و حکمرانی بهتر انجام بشه. " (م ۴). هم‌چنین گفته شد: "ما تجربه کردیم وقتی دانشگاه به صورت مشارکتی با ذی‌نفعان تعامل کنه، میزان رضایت و اعتماد خیلی بیش‌تر می‌شه و این خودش یک نوع پاسخگویی عملیه " (م ۱۱).

شفافیت و گزارش‌دهی اجتماعی

یکی از شرکت‌کنندگان بیان کرد: "گزارش‌دهی منظم و قابل فهم از فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی باعث می‌شه دانشگاه از نقد و پیشنهاد ذی‌نفعان بهره‌مند بشه و همین موضوع خودش، بهبود عملکرد رو به دنبال داره.

[Downloaded from jmums.mazums.ac.ir on 2026-11-08]

" (م ۹). دیگری گفت: "ما متوجه شدیم که نبود شفافیت باعث بی‌اعتمادی می‌شه، بنابراین باید همه فرایندها و اقدامات به شکل مستند و عمومی ارائه بشه تا همه ذی‌نفعان احساس کنند، دانشگاه مسئولانه عمل می‌کنه. " (م ۱۴).

پاسخ‌گویی در برابر ذی‌نفعان داخلی و بیرونی

مشارکت‌کنندگان گفتند: «پاسخگویی فقط یک شعار نیست، بلکه باید در عمل دیده بشه و دانشگاه موظفه که به ذی‌نفعان داخلی مثل کارکنان و دانشجویان و همچنین بیرونی مثل جامعه و نهادهای نظارتی پاسخگو باشه، چون این باعث افزایش اعتبار می‌شه » (م ۳). "وقتی دانشگاه پاسخگویی داشته باشه، همه احساس می‌کنن که صدای آن ها شنیده می‌شه و این ارتباط مستقیم بین دانشگاه و ذی‌نفعان، باعث ارتقاء کیفیت خدمات می‌شه. " (م ۱۲).

رعایت اصول اخلاقی و عدالت در مدیریت دانشگاه

مشارکت‌کنندگان اظهار داشتند: "رعایت اخلاق و عدالت درهمه سطوح مدیریت دانشگاه، لازمه مسئولیت‌پذیری هست و بدون اون، اعتماد ذی‌نفعان به سختی جلب می‌شه. " (م ۵). هم‌چنین "ما تجربه کردیم هر جا اصول اخلاقی و عدالت رعایت شده، محیط کاری سالم‌تر و مشارکت ذی‌نفعان موثرتر بوده و این عامل کلیدی برای حکمرانیه " (م ۱۵).

تعلیم و تربیت مسئولانه

اکثر مشارکت‌کنندگان اظهار داشتند، آموزش دانشجویان به‌عنوان نسل آینده سلامت باید فراتر از دانش تخصصی و شامل ارزش‌ها و مهارت‌های مسئولیت اجتماعی باشد و شامل ۵ طبقه «ادغام مسئولیت اجتماعی در برنامه‌های درسی، توسعه مهارت‌های تفکر نقادانه و حل مسئله، آموزش عدالت اجتماعی و سلامت جامعه، توسعه مهارت‌های اخلاقی و شهروندی و تربیت دانشجویان متعهد به پاسخگویی اجتماعی » بود.

ادغام مسئولیت اجتماعی در برنامه‌های درسی

از دیدگاه مشارکت‌کنندگان: "ما که نمی‌تونیم فقط به دانشجوها درس تخصصی بدیم، خب! باید ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی رو هم توی کلاس‌ها آموزش بدیم، این چیزها روح حرفه‌ای بودن رو می‌سازه. " (م ۳). " وقتی برنامه درسی به این سمت بره که ارزش‌های اجتماعی و اخلاقی توش جا داشته باشه، دانشجوها بهتر می‌تونن جامعه‌شون رو تغییر بدن. " (م ۱۲).

توسعه مهارت‌های حل مسئله و تفکر نقادانه

مشارکت‌کنندگان بیان نمودند: "من همیشه به این اعتقاد دارم که دانشجو باید یاد بگیره چطور فکر کنه، نه فقط حفظ کنه! وقتی تفکر نقادانه داشته باشه، خودش می‌تونه مشکلات جامعه رو پیدا کنه و راه‌حل بسازه. " (م ۱۵). "یاد دادن حل مسئله یعنی این که دانشجو خودش مسئولیت اجتماعی‌اش رو قبول کنه، دیگه منتظر نمی‌شینه تا بقیه همه چیز رو حل کنن. " (م ۱۰).

آموزش عدالت اجتماعی و سلامت جامعه

مشارکت کنندگان اظهار داشتند: "عدالت اجتماعی نباید فقط یه مفهوم کلی باشه، باید به صورت تخصصی به دانشجو یاد بدیم که چطوری در عمل این عدالت رو ایجاد کنه، مخصوصاً توی حوزه سلامت " (م ۶). "اساتید نقش کلیدی دارن؛ اگه این مباحث رو جدی نگیرن، دانشجو هم نمی‌تونه درست درکش کنه و عملاً بی‌تفاوت می‌شه. " (م ۱۴).

توسعه مهارت‌های اخلاقی و شهروندی

مشارکت‌کنندگان بیان نمودند: "روحیه داوطلبی باید تو دانشگاه نهادینه بشه، یعنی دانشجو بدونه فقط گرفتن مدرک نیست، بلکه باید بیاد و در خدمت جامعه باشه. "(م ۲). "دانشجوهایی که تو فعالیت‌های داوطلبانه شرکت می‌کنن، خیلی متفاوت‌تر از بقیه هستن؛ مسئول‌تر، دلسوزتر و آماده برای آینده. " (م ۱۱).

[Downloaded from jmums.mazums.ac.ir on 2026-11-08]

تربیت دانشجویان متعهد به پاسخگویی اجتماعی

مشارکت‌کنندگان اظهار داشتند: "تعهد به عدالت و پاسخگویی اجتماعی باید توی قلب هر دانشجو جا خوش کنه، وگرنه فقط دانش علمی بی‌روح باقی می‌مونه. " (م ۴). وقتی دانشجو بفهمه مسئولیت داره و باید جوابگو باشه، اونوقت هست که می‌تونه جامعه رو به سمت بهتر شدن هدایت کنه. " (م ۸).

پژوهش مسئله محور و کاربردی

تولید دانش مسئله محور و پژوهش کاربردی، یکی از ارکان کلیدی مسئولیت اجتماعی دانشگاه شناسایی و شامل ۵ طبقه « پژوهش‌های مرتبط با سلامت جامعه و عدالت بهداشتی، پژوهش‌های بین‌رشته‌ای و مشارکتی با جامعه و سازمان‌های سلامت، انتشار نتایج به زبان قابل فهم برای ذی‌نفعان غیرآکادمیک، انتقال دانش به سیاست‌گذاران برای تصمیم‌گیری مبتنی بر شواهد و نوآوری برای حل مشکلات سلامت و توسعه پایدار» بود.

پژوهش‌های مرتبط با سلامت جامعه و عدالت بهداشتی

برخی شرکت‌کنندگان اظهار داشتند: " به نظرمن دانشگاه باید حواسش به مشکلات واقعی جامعه باشه. "(م ۵). "خیلی وقت‌ها تحقیق می‌کنیم اما انگار توی هوا رها می‌شه، من می‌خوام پژوهشم دغدغه مردم باشه، نه صرفاً یه مقاله! " (م ۱۳). "اولویت‌بندی باید طوری باشه که منابع محدود ما روی مشکلات واقعی مردم متمرکز بشه، اینجوری هم دانشگاه و هم جامعه پیشرفت می‌کنن. "(م ۱۸).

پژوهش‌های بین‌رشته‌ای و مشارکتی با جامعه و سازمان‌های سلامت

مشارکت‌کنندگان بیان داشتند: " پژوهش‌های بین‌رشته‌ای مثل یک پلی هستن که علم رو به واقعیت وصل می‌کنن، وقتی جامعه و سازمان‌های مختلف با هم کار کنن، نتایجش ملموس‌تر و قابل استفاده‌تر می‌شه. "(م ۱). "فکر می‌کنم هر وقت رشته‌ها با همدیگه همکاری کنن و جامعه رو درگیر کنن، مشکلات پیچیده‌تر هم راحت‌تر حل می‌شن. " (م ۱۴).

انتشار نتایج به زبان قابل فهم برای ذی‌نفعان غیرآکادمیک

مشارکت‌کنندگان اظهار داشتند: " خیلی از نتایج پژوهش‌ها پر از اصطلاحات پیچیده‌ست که برای مردم عادی قابل فهم نیست " (م ۱۷)، "این باعث می‌شه اطلاعات خوبی که داریم بی‌فایده باشه. باید بتونیم به زبان ساده با همه صحبت کنیم. " (م ۳).

انتقال دانش به سیاست‌گذاران برای تصمیم‌گیری مبتنی بر شواهد

مشارکت‌کنندگان گفتند: "اگر پژوهش‌های دانشگاهی به‌دست سیاست‌گذاران نرسه، همه تلاش‌ها بی‌ثمر می‌مونه. باید یک کانال قوی برای انتقال دانش به تصمیم‌گیران داشته باشیم. " (م ۶). "تصمیم‌های درست زمانی گرفته می‌شه که پشتش شواهد علمی قوی باشه، دانشگاه باید این شواهد رو به موقع و دقیق در اختیار سیاست‌گذارها بذاره. " (م ۸).

نوآوری و فناوری‌های اجتماعی برای حل مشکلات سلامت و توسعه پایدار

مشارکت‌کنندگان بیان داشتند: " فناوری و نوآوری فقط درباره دستگاه‌ها نیست، بیش‌تر درباره روش‌های جدید فکر کردنه که می‌تونه مشکلات سلامت رو حل کنه و جامعه رو به سمت توسعه پایدار ببره. " (م ۲). "دانشگاه باید بستر مناسبی برای نوآوری‌های اجتماعی فراهم کنه، جایی که ایده‌های تازه رشد کنن و واقعاً تاثیرگذار باشن. " (م ۱۱).

مشارکت و تعامل با جامعه

یکی از نکات برجسته در دیدگاه مشارکت‌کنندگان، تعامل و مشارکت اجتماعی دانشگاه

[Downloaded from jmums.mazums.ac.ir on 2026-11-08]

با جامعه بود و شامل ۵ طبقه « ارائه خدمات بهداشتی و آموزشی به اقشار آسیب‌پذیر و محروم، همکاری فعال با سازمان‌های دولتی، غیردولتی و جوامع محلی، ایجاد شبکه‌های مشارکتی درون و برون سازمانی برای مسئولیت اجتماعی و ترویج فرهنگ همدلی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی» بود.

ارائه خدمات بهداشتی و آموزشی به اقشار آسیب‌پذیر و محروم

مشارکت‌کنندگان اظهار داشتند: "دانشگاه مسئولیت داره که نه فقط تو کتاب و کلاس باشه، بلکه به جامعه خدمت کنه، مخصوصاً به اونایی که دسترسی به خدمات ندارن. این بخش مهمی از نقش اجتماعی ماست. " (م ۴). خیلی وقت‌ها مردم مناطق محروم به خدمات آموزشی و بهداشتی دسترسی ندارن، دانشگاه می‌تونه با ارائه این خدمات، نقش حیاتی ایفا کنه. " (م ۷).

توسعه برنامه‌های داوطلبانه و فعالیت‌های اجتماعی

مشارکت‌کنندگان بیان نمودند: " فعالیت‌های داوطلبانه تو دانشگاه باید بیش‌تر و هدفمندتر باشه، این باعث می‌شه همه احساس کنن بخشی از جامعه هستن و مسئولیت دارن. " (م ۱). "وقتی دانشجو تو فعالیت‌های اجتماعی شرکت می‌کنه، نه تنها یاد می‌گیره، بلکه شخصیتش هم رشد می‌کنه وآماده‌تر برای جامعه می‌شه. " (م ۱۶).

همکاری فعال با سازمان‌های دولتی، غیردولتی و جوامع محلی

مشارکت‌کنندگان عنوان داشتند: " دانشگاه نمی‌تونه تنهایی کارکنه، باید دست به دست نهادهای دولتی و غیردولتی بده تا تاثیراتش واقعی‌تر و گسترده‌تر باشه. " (م ۵). "همکاری با جامعه محلی نه فقط وظیفه، بلکه یک فرصت برای یادگیری و رشد دانشگاه است. " (م ۱۴).

ایجاد شبکه‌های مشارکتی درون و برون‌سازمانی برای مسئولیت اجتماعی

شرکت‌کنندگان اظهار داشتند" وقتی دانشگاه شبکه‌های قوی مشارکتی بسازه، می‌تونه ازتوان جمعی استفاده کنه و تاثیرش چند برابر بشه. "(م ۲). "شبکه‌های مشارکتی مثل یه موتور محرکه هستن که همه بخش‌ها رو بهم وصل می‌کنن و کارها رو سرعت می‌بخشن. "(م ۱۲).

مشارکت ذی‌نفعان اجتماعی در تصمیم‌سازی دانشگاه

به گفته مشارکت‌کنندگان: " نظر من، وقتی دانشگاه تصمیم‌های کلان خود را با حضور نمایندگان دانشجویان، کارکنان و حتی جامعه محلی می‌گیرد، تصمیم‌ها واقعی‌تر و پذیرفتنی‌تر می‌شوند و اثرگذاری آن‌ها در جامعه افزایش می‌یابد " (م ۱۱). " گاهی تصمیمات دانشگاه بدون مشورت با ذی‌نفعان بیرونی گرفته می‌شود، اما وقتی افراد و سازمان‌های محلی در جلسات برنامه‌ریزی حضور داشته باشند، ما احساس می‌کنیم بخشی از فرایند هستیم و مسئولیت اجتماعی دانشگاه ملموس‌تر می‌شود. "(م ۸).

مدیریت محیط زیست و توسعه پایدار

توجه به حفظ محیط زیست و ترویج توسعه پایدار بعنوان یکی ازدرون مایه به‌دست آمده شامل «کاهش اثرات زیست محیطی فعالیت‌های دانشگاه، فرهنگ‌سازی و آموزش زیست محیطی در دانشگاه، مشارکت در پروژه‌ها و سیاست‌های توسعه پایدار منطقه‌ای و ملی، طراحی برنامه‌های سبز و استفاده از فناوری‌های پاک، مدیریت منابع طبیعی دانشگاه به‌صورت پایدار » بود.

کاهش اثرات زیست محیطی فعالیت‌های دانشگاه

مشارکت‌کنندگان برمسئولیت محیط زیستی دانشگاه تأکید و بیان نمودند: " ما باید جدی به مسئله محیط زیست نگاه کنیم، این دیگه یه موضوع لوکس نیست، یه وظیفه اس که همه ما تو دانشگاه باید رعایت کنیم. کاهش مصرف انرژی و زباله‌ها یعنی حفظ

[Downloaded from jmums.mazums.ac.ir on 2026-11-08]

سلامت جامعه. "(م ۳). "متاسفانه خیلی وقت‌ها ما فقط شعار می‌دیم، ولی عمل نمی‌کنیم. دانشگاه باید با برنامه‌های واقعی و ملموس، آلودگی و ضایعات رو کاهش بده. " (م ۷).

فرهنگ‌سازی و آموزش زیست محیطی در دانشگاه

مشارکت‌کنندگان اظهار داشتند، "هرکاری از آموزش شروع می‌شه، باید دانشجو وکارکنان رو با اهمیت حفظ محیط زیست آشنا کنیم و این فرهنگ رو تودانشگاه نهادینه کنیم " (م ۱). "واقعا وقتی همه بدونن چقدر هر رفتار کوچیک می‌تونه تاثیرگذار باشه، بیش‌تر به محیط زیست احترام می‌ذارن و درست‌تر رفتار می‌کنن. " (م ۱۰).

مشارکت در پروژه‌ها و سیاست‌های توسعه پایدار منطقه‌ای و ملی

شرکت‌کنندگان بیان نمودند: "ما نباید فقط تو محیط خودمون محدود باشیم، باید در پروژه‌های بزرگ‌تر ملی و منطقه‌ای مشارکت کنیم تا تاثیرواقعی داشته باشیم. " (م ۴). همکاری با دولت و سازمان‌های مختلف تو توسعه پایدار لازمه، ما به این مشارکت‌ها نیاز داریم " (م ۱۳).

طراحی برنامه‌های سبز و استفاده از فناوری محیط زیست محور

مشارکت‌کنندگان اظهار داشتند: " برنامه‌های سبز مثل نصب پنل‌های خورشیدی یا بازیافت پسماندها باید تو دانشگاه بیش‌تر دیده بشه، این کارها نشون دهنده تعهد جدی ما به محیط زیسته. " (م ۶). "وقتی از فناوری‌های سبز استفاده کنیم، هم هزینه‌ها کم می‌شه هم دانشگاه الگوی خوبی برای بقیه می‌شه. " (م ۱۶).

مدیریت منابع طبیعی دانشگاه به‌صورت پایدار

بنا به اظهارات مشارکت‌کنندگان: "مدیریت درست منابع طبیعی مثل آب و انرژی دانشگاه، یعنی حفظ منابع برای نسل‌های بعدی، این خیلی مهمه که دانشگاه بتونه این مسئولیت رو انجام بده. " (م ۲). "اگر نتونیم منابع طبیعی رو به خوبی مدیریت کنیم، در آینده مشکلات بزرگی برامون پیش میادکه قابل جبران نیست. " (م ۱۴).

پشتیبانی از سلامت و رفاه جامعه دانشگاهی

پشتیبانی از سلامت و رفاه جامعه دانشگاهی یکی از درون مایه به‌دست آمده بود و شامل «ارتقای سلامت جسمی و روانی دانشجویان و کارکنان، تضمین شرایط کاری و تحصیلی عادلانه و امن، ایجاد نظام حمایت روانی، مشاوره و سلامت روان، برنامه‌های ترویج سبک زندگی سالم و پیشگیری از بیماری‌ها و ارتقای رضایت شغلی و انگیزش کارکنان در راستای مسئولیت اجتماعی » بود.

ارتقای سلامت جسمی و روانی دانشجویان و کارکنان

شرکت‌کنندگان اظهار داشتند: "ما باید دانشگاه رو جایی کنیم که دانشجو وکارکنان توش سلامت جسم و روان داشته باشن، چون اگه این نباشه، هیچ کاری نمی‌شه درست انجام داد. " (م ۳). "سلامت روانی رو خیلی‌ها دست کم می‌گیرن، ولی واقعاً خیلی مهمه که مشاوره و حمایت‌های روانی وجود داشته باشه. " (م ۹). برنامه‌هایی که سلامت جسمی و روانی رو ارتقا می‌دن باید جدی گرفته بشن، اینها پایه موفقیت هر فردی هستن. " (م ۱۲).

تضمین شرایط کاری و تحصیلی عادلانه و امن

مشارکت‌کنندگان بیان داشتند: " ما باید محیطی بسازیم که همه توش احساس امنیت و عدالت داشته باشن، چه دانشجو باشه چه کارکنان. " (م ۱). "شرایط کاری و تحصیلی باید طوری باشه که همه بتونن با آرامش و انگیزه کار و تحصیل کنن. " (م ۷). امنیت و عدالت تو محیط دانشگاه به همه انگیزه می‌ده که بهتر تلاش کنن و مسئولیت اجتماعی رو جدی بگیرن. " (م ۱۳).

ایجاد نظام حمایت روانی، مشاوره و سلامت روان

به گفته مشارکت‌کنندگان: "سیستم‌های مشاوره باید دردسترس باشن وبه طور فعال به مشکلات روانی دانشجوها و کارکنان رسیدگی کنن. " (م ۵). "حمایت

[Downloaded from jmums.mazums.ac.ir on 2026-11-08]

روانی یه نیاز اساسی هست که باید دانشگاه اون رو به عنوان یک اولویت دنبال کنه. " (م ۱۰). "خیلی از مشکلات وقتی پیش میاد که کسی برای حمایت روانی نباشه، ما باید این خلا رو پر کنیم." (م ۱۶).

برنامه‌های ترویج سبک زندگی سالم و پیشگیری از بیماری‌ها

برخی مشارکت‌کنندگان عنوان نمودند: "سبک زندگی سالم باید از دانشگاه شروع بشه، یعنی تغذیه مناسب، ورزش و جلوگیری از عادت‌های ناسالم. " (م ۴). "ما باید برنامه‌هایی داشته باشیم که دانشجو و کارکنان رو به سمت زندگی سالم‌تر سوق بده. " (م ۸).

ارتقای رضایت شغلی و انگیزش کارکنان در راستای مسئولیت اجتماعی

مشارکت‌کنندگان اظهار داشتند: "وقتی کارکنان راضی باشن و انگیزه داشته باشن، کل دانشگاه فعال‌تر و موفق‌تر می‌شه. " (م ۲). "رضایت شغلی باعث می‌شه کارکنان بیش‌تر متعهد بشن و بهتر به مسئولیت‌های اجتماعی‌شون عمل کنن. " (م ۱۱).

توسعه ظرفیت‌های سازمانی برای مسئولیت اجتماعی

پشتیبانی از سلامت و رفاه جامعه دانشگاهی یکی ازدرون مایه به‌دست آمده بود و شامل « توانمندسازی اعضای هیات‌علمی و کارکنان، ایجاد و تقویت ساختارهای مسئولیت اجتماعی، فرهنگ‌سازی سازمانی مبتنی بر مسئولیت اجتماعی، استفاده از فناوری‌های نوین برای ارتقای فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی و حمایت از نوآوری‌های اجتماعی و مشارکت دانشجویان و کارکنان » بود.

آموزش و توانمندسازی اعضای هیئت علمی و کارکنان در حوزه مسئولیت اجتماعی

تجربه مشارکت‌کنندگان تأکید دارد: " خیلی وقت‌ها افراد می‌خوان کار درست انجام بدن ولی بلد نیستن یا منابع ندارن. آموزش می‌تونه این فاصله رو پر کنه و قدرت عمل رو بالا ببره. " (م ۹). من فکر می‌کنم سرمایه‌گذاری روی آموزش مسئولیت اجتماعی، آینده دانشگاه رو تضمین می‌کنه و باعث می‌شه همه به صورت هماهنگ و قوی عمل کنن. " (م ۱۴).

ایجاد و تقویت ساختارها و واحدهای مسئولیت اجتماعی در دانشگاه

مشارکت‌کنندگان بیان داشتند: "ما نیاز داریم واحدها و ساختارهای مشخصی داشته باشیم که مسئولیت اجتماعی رو مدیریت کنن، اینجوری همه می‌دونن وظیفه‌شون چیه وکارها به شکل سازمان یافته پیش می‌ره. "(م ۱). "واحد مسئولیت اجتماعی باید مستقل باشه و بتواند برنامه‌ها رو به صورت هدفمند اجرا کنه، بدون این ساختار، همه چی پراکنده می‌شه. " (م ۱۲).

فرهنگ‌سازی سازمانی مبتنی بر مسئولیت اجتماعی

مشارکت‌کنندگان اظهار داشتند: " فرهنگ سازمانی که مسئولیت اجتماعی توش نهادینه شده باشه، باعث می‌شه همه اعضا از بالا تا پایین، باور داشته باشن که باید برای جامعه و محیط اطرافشون مفید باشن. " (م ۵). "فرهنگ‌سازی فقط شعار نیست، باید در رفتارها، سیاست‌ها و تصمیمات روزمره دانشگاه دیده بشه. " (م ۱۰).

استفاده از فناوری‌های نوین اطلاعاتی و دیجیتال

مشارکت‌کنندگان گفتند: "من باور دارم که استفاده از نرم‌افزارها، اپلیکیشن‌ها و شبکه‌های اجتماعی، می‌تونه ارتباط دانشگاه با جامعه رو سریع‌تر و موثرترکنه. " (م ۱۱). "نباید از فناوری‌های نوین غافل بشیم، چون این ابزارها می‌تونن بستر رشد و نوآوری در مسئولیت اجتماعی باشن. " (م ۱۸).

حمایت از نوآوری‌های اجتماعی و مشارکت دانشجویان و کارکنان

مشارکت‌کنندگان عنوان کردند: "دانشجو و کارکنان وقتی احساس کنن که ایده‌هاشون شنیده می‌شه و حمایت می‌شن، بیش‌تر مشارکت می‌کنن و

[Downloaded from jmums.mazums.ac.ir on 2026-11-08]

نوآوری‌های ارزشمندی ارائه می‌دن. " (م ۴). "حمایت از ایده‌های جدید و نوآوری‌های اجتماعی باعث می‌شه دانشگاه پویا و خلاق بمونه. " (م ۸).

مؤلفه‌های فرهنگی و زمینه‌ای بومی

درون مایه مؤلفه‌های فرهنگی و زمینه‌ای بومی شامل ۵ طبقه « انطباق برنامه‌ها و فعالیت‌ها با فرهنگ و مذهب جامعه، توجه به مشکلات اجتماعی- اقتصادی اقشار هدف، بومی‌سازی شاخص‌های ارزیابی مسئولیت اجتماعی، توجه به چالش‌های ویژه نظام سلامت و آموزش عالی کشور و استفاده از ظرفیت‌های محلی برای توسعه پایدار اجتماعی و سلامت » بود.

انطباق برنامه‌ها و فعالیت‌ها با فرهنگ و مذهب جامعه

مشارکت‌کنندگان بیان نمودند: "برنامه‌های مسئولیت اجتماعی باید ریشه در فرهنگ و مذهب مردم داشته باشن، اینطوری بهتر پذیرفته می‌شن و تاثیرگذارتر هستن. " (م ۱). "ما نمی‌تونیم برنامه‌های کلیشه‌ای و خارج از بوم اجرا کنیم، باید به باورها و ارزش‌های جامعه احترام بذاریم. " (م ۷).

توجه به مشکلات اجتماعی-اقتصادی خاص مناطق و اقشار هدف

مشارکت کنندگان اظهار داشتند: "دانشگاه باید تفاوت‌ها رو درک کنه و برنامه‌هاش رو متناسب با شرایط هر جامعه طراحی کنه. " (م ۳). "نباید برنامه‌ها عمومی و یکسان باشن، توجه به مشکلات اجتماعی و اقتصادی می‌تونه تاثیر واقعی رو رقم بزنه. " (م ۱۲). "توجه به اقشار هدف یعنی این که دانشگاه واقعاً در خدمت جامعه باشه و مشکلاتش رو حل کنه. " (م ۱۷).

بومی‌سازی شاخص‌ها و معیارهای ارزیابی مسئولیت اجتماعی

مشارکت‌کنندگان اظهار داشتند: "شاخص‌ها و معیارهای ارزیابی باید با توجه به فرهنگ، شرایط و اولویت‌های کشور طراحی بشن تا واقعیت رو بهتر منعکس کنن. " (م ۵). "ارزیابی درست و بومی شده کمک می‌کنه که ضعف‌ها و قوت‌ها رو بهتر ببینیم و راهکارهای مناسب ارائه کنیم." (م ۱۰).

توجه به چالش‌های ویژه نظام سلامت و آموزش عالی کشور

مشارکت‌کنندگان اظهار داشتند: " نظام سلامت و آموزش عالی ما مشکلات و چالش‌های خاص خودش رو داره که باید در طراحی برنامه‌ها لحاظ بشه. " (م ۶). "برنامه‌ها باید متناسب با شرایط کشور باشن، نه کپی از مدل‌های خارجی " (م ۱۱).

استفاده از ظرفیت‌های محلی برای توسعه پایدار اجتماعی و سلامت

مشارکت‌کنندگان اظهار داشتند: "ظرفیت‌های محلی مثل نهادهای مردمی، فرهنگی و اجتماعی باید در برنامه‌ها به طور فعال دخیل باشن. " (م ۲). "توسعه پایدار فقط با مشارکت واقعی و استفاده از ظرفیت‌های محلی ممکن می‌شه. " (م ۹).

بحث

در این مطالعه، مفهوم مسئولیت اجتماعی در دانشگاه‌های علوم پزشکی به‌صورت جامع و بومی‌سازی شده مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌ها نشان داد تحقق این مسئولیت، صرفاً با تعهد نظری امکان‌پذیر نیست و نیازمند ساختارهای حکمرانی شفاف و مشارکتی است. مشارکت‌کنندگان بر اهمیت شفافیت و پاسخ‌گویی در مدیریت دانشگاه به‌عنوان پایه اعتماد و تعامل با ذی‌نفعان تأکید کردند. این یافته‌ها با مطالعات Pattaro و همکاران (۲۰۲۲) همسو است که انتشار اطلاعات قابل اتکا را عاملی برای تقویت اعتماد اجتماعی می‌دانند(۲۴). با این حال، برخلاف برخی رویکردهای مدیریتی متمرکز و سلسله مراتبی است که در برخی دانشگاه‌ها رواج دارد. Maassen و همکاران (۲۰۱۹)، نشان می‌دهند که تمرکزگرایی و بوروکراسی سلسله مراتبی، مشارکت و نوآوری را در دانشگاه‌ها کاهش داده است(۲۵). این یافته‌ها اهمیت حکمرانی مشارکتی، شفاف و پاسخگو را در دانشگاه‌ها

[Downloaded from jmums.mazums.ac.ir on 2026-11-08]

بیش از پیش برجسته می‌سازد و بر ساختارهایی همدلانه و متناسب با بافت فرهنگی ایران تأکید دارد.

در حوزه تعلیم و تربیت، شرکت‌کنندگان بر ضرورت گنجاندن مفاهیمی چون اخلاق اجتماعی، عدالت و محیط زیست در برنامه‌های درسی، و توسعه مهارت‌هایی مانند تفکر نقادانه، حل مسئله و روحیه داوطلبی تأکید کردند. این موضوع با مطالعاتی همچون Saavedra (۲۰۲۲) و Rushton و همکاران (۲۰۲۵) همخوانی دارد که آموزش مسئولیت اجتماعی را کلید تربیت نسلی متعهد به عدالت اجتماعی می‌دانند(۲۶، ۲۷). با این حال، یافته‌های این پژوهش نشان داد که آموزش نظری کافی نیست و لازم است فرصت‌های عملی و تجربه محور در دانشگاه‌ها گسترش یابد؛ نکته‌ای که Perrotti و همکاران نیز بدان اشاره داشته‌اند(۲۸). این تفاوت ممکن است بازتاب تفاوت‌های فرهنگی و ساختاری در نظام آموزش عالی ایران باشد و تاکید بر یادگیری تجربی را برجسته‌تر نشان دهد.

پژوهش مسئله محور و کاربردی نیز از منظر شرکت‌کنندگان اهمیت بالایی داشت. تمرکز بر اولویت‌بندی موضوعات پژوهشی متناسب با نیازهای واقعی جامعه، حمایت از همکاری‌های بین‌رشته‌ای و انتشار نتایج به زبان قابل فهم، از جمله نکات مهمی بودند که مورد توجه قرار گرفتند. این یافته‌ها با پژوهش‌های Wang و همکاران (۲۰۲۴) و Silberberg (۲۰۲۳) در زمینه انتقال دانش به سیاست‌گذاری و ارتقای نظام سلامت مطابقت دارد(۲۹، ۳۰). اما تفاوت در اولویت‌گذاری پژوهش‌های کاربردی در مقابل پژوهش‌های بنیادی، نکته‌ای است که در مطالعه حاضر برجسته شد و نشان دهنده ضرورت جهت دهی دانشگاه‌ها به سمت پاسخگویی سریع و موثر به چالش‌های سلامت عمومی است.

تعامل مؤثر دانشگاه با جامعه نیز یکی از یافته‌های مطالعه بود. مشارکت در برنامه‌های داوطلبانه، حمایت از اقشار آسیب‌پذیر و همکاری با نهادهای اجتماعی، از مهم‌ترین نمودهای این تعامل بود. این موضوع در مطالعات Johnson (۲۰۲۰) و Martinez (۲۰۲۳) و همکاران نیز به عنوان رکن کلیدی مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها بیان شد(۳۱، ۳۲). در عین حال، در برخی پژوهش‌ها تعامل دانشگاه‌ها با جامعه به عنوان فعالیتی سطحی و کوتاه مدت دیده شد، اما یافته‌های مطالعه حاضر حاکی از عمق و ماندگاری تعاملات اجتماعی در دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران است که با ارزش‌های فرهنگی جامعه هم‌راستا است(۳۳).

حفظ محیط زیست و توسعه پایدار نیز به عنوان یکی دیگر از ابعاد مسئولیت اجتماعی مطرح شد. شرکت‌کنندگان بر کاهش اثرات زیست محیطی، آموزش فرهنگ محیط زیستی و مشارکت در پروژه‌های توسعه پایدار تاکید داشتند. این موضوع با تحقیقات Ouragini و همکاران (۲۰۲۴) و Huang (۲۰۲۲) هم‌جهت است که توسعه پایدار را یکی از ارکان مسئولیت اجتماعی می‌دانند(۳۴، ۳۵). با این حال، یافته‌های مطالعه حاضر توجه ویژه‌ای به بومی‌سازی و تطبیق برنامه‌ها با شرایط محلی را نشان می‌دهد.

علاوه بر این، حمایت از سلامت و رفاه جامعه دانشگاهی، به ویژه دانشجویان و کارکنان، از موضوعات اساسی بود که به آن پرداخته شد. ارتقای سلامت جسمی و روانی، ایجاد نظام‌های مشاوره و تضمین شرایط کاری عادلانه، از مواردی بودند که مشارکت‌کنندگان بر آن تاکید داشتند. این یافته‌ها با مطالعات Rakow (۲۰۲۴) و Rahman (۲۰۲۴) و همکاران که نقش حمایت روانی و رفاه را در بهبود کیفیت آموزش و خدمات سلامت مورد بررسی قرار داده‌اند، مطابقت دارد(۳۶، ۳۷). نکته متمایز در یافته‌های مطالعه حاضر تاکید بر تاثیر مستقیم سلامت دانشگاهیان بر اثربخشی مسئولیت اجتماعی است، موضوعی که کم‌تر مورد توجه قرار گرفته است. بنابراین، سیاست‌های دانشگاهی باید با هدف ارتقای رفاه جامعه دانشگاهی و ایجاد محیطی حمایتگر تدوین و اجرا شود.

[Downloaded from jmums.mazums.ac.ir on 2026-11-08]

توسعه ظرفیت‌های سازمانی نیز یکی از زمینه‌های کلیدی برای نهادینه کردن مسئولیت اجتماعی بود. آموزش و توانمندسازی اعضای هیئت علمی و کارکنان، ایجاد ساختارهای ویژه مسئولیت اجتماعی و فرهنگ‌سازی در این حوزه از موضوعات مهم مطالعه بودند. این یافته‌ها با پژوهش Laufer و همکاران (۲۰۲۵) همسو است(۳۸). این رویکرد نوآورانه می‌تواند دانشگاه‌های علوم پزشکی را در مواجهه با چالش‌های پیچیده و متغیر نظام سلامت توانمند سازد و مسئولیت اجتماعی را در ساختار سازمانی نهادینه کند.

در نهایت، مؤلفه‌های فرهنگی و زمینه‌ای بومی به عنوان عامل تعیین کننده موفقیت برنامه‌های مسئولیت اجتماعی مطرح شدند. انطباق با فرهنگ، مذهب، شرایط اقتصادی و اجتماعی جامعه، بومی‌سازی شاخص‌ها و توجه به چالش‌های خاص نظام سلامت، از نکات برجسته بودند. این موضوع با مطالعات Latif (۲۰۲۰) و Sthapit و همکاران (۲۰۲۵) همسو است که شناخت عمیق از زمینه‌های بومی را پیش‌نیاز طراحی و اجرای برنامه‌های موثر می‌دانند(۳۹، ۴۰). یافته‌های مطالعه حاضر نشان می‌دهد که غفلت از این مؤلفه‌ها می‌تواند باعث ناکارآمدی یا حتی اثرات منفی برنامه‌های مسئولیت اجتماعی شود.

از تحلیل تجربیات مشارکت‌کنندگان هشت درون مایه‌ی اصلی و چهل درون مایه‌ی فرعی جهت تبیین مسئولیت اجتماعی دانشگاه استخراج گردید. یافته‌های این مطالعه بر ضرورت رویکردی جامع، بومی‌سازی شده و تحلیلی برای مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌های علوم پزشکی تاکید دارد. این رویکرد باید با حکمرانی شفاف و مشارکتی، آموزش مسئولانه، پژوهش کاربردی، تعامل مستمر با جامعه، حفاظت محیط زیست، حمایت از رفاه دانشگاهیان، توسعه ظرفیت‌های سازمانی و درک عمیق از مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی ترکیب شود تا بتواند نقش دانشگاه‌ها را در ارتقای سلامت عمومی و عدالت اجتماعی به طور موثر ایفا کند. مؤلفه‌های استخراج شده می‌توانند به‌عنوان زیربنای نظری و مفهومی برای پیشبرد پاسخگویی اجتماعی در دانشگاه‌های علوم پزشکی مورد استفاده قرار گیرند. بومی‌سازی این مفاهیم و تطبیق آن‌ها با شرایط ویژه جامعه ایران نه تنها باعث افزایش کارآمدی برنامه‌ها می‌شود بلکه زمینه‌ساز تحول پایدار در نظام آموزش عالی و سلامت کشور خواهد بود.

سپاسگزاری

بدین‌وسیله از معاونت پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی مازندران و مشارکت‌کنندگان در مطالعه که در انجام این پژوهش یاری رساندند، تشکر و قدردانی می‌گردد. این مقاله با کد طرح ۱۸۷۷۸ در دانشگاه علوم پزشکی مازندران می‌باشد.

References

1. Shek D, Hollister R. University social responsibility and quality of life. Asia: Springer Nature Singapore. 2017.
2. Jamali D, Mirshak R. Corporate Social Responsibility (CSR): Theory and Practice in a Developing Country Context. Journal of Business Ethics 2007; 72(3): 243-262.
3. World Business Council for Sustainable D. The Business Case for Sustainable Development: Making a Difference towards the Earth Summit 2002 and Beyond. Corporate Environmental Strategy 2002; 9(3): 226-235.
4. Vasilescu R, Barna C ,Epure M, Baicu C. Developing university social responsibility: A model for the challenges of the new civil society. Procedia - Social and Behavioral Sciences 2010; 2(2) :4177-4182.

[Downloaded from jmums.mazums.ac.ir on 2026-11-08]

5. Commission E. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Youth Opportunities Initiative: European Commission Brussels, Belgium; 2011.
6. Argandoña A. Otra definición de responsabilidad social. Cátedra “La Caixa” de Responsabilidad Social de la empresa y gobierno corporativo IESE Business School Universidad de Navarra. 2012.
7. Kouatli I. The contemporary definition of university social responsibility with quantifiable sustainability. Social responsibility journal 2019;15(7):888-909.
8. Larrán-Jorge M, Andrades-Peña F-J. Análisis de la responsabilidad social universitaria desde diferentes enfoques teóricos. Revista Iberoamericana de Educación Superior 2015;6(15):91-107.
9. Boelen C, Heck JE, Organization WH. Defining and measuring the social accountability of medical schools. World Health Organization, 1995.
10. Eidt EC, Calgaro R. Responsabilidade social universitária-histórico e complexidade implícitos na constituição do conceito. Avaliação: Revista da Avaliação da Educação Superior (Campinas) 2021; 26(1): 89-111.
11. Vázquez JL, Aza CL, Lanero A. University social responsibility as antecedent of students’ satisfaction. International Review on Public and Nonprofit Marketing 2016;13:137-149.
12. Larrán Jorge M, Andrades Peña FJ. Analysing the literature on university social responsibility: A review of selected higher education journals. Higher Education Quarterly 2017;71(4):302-319.
13. Dargahi H, Tehrani G. . Can clinical laboratories be High Reliability Organization? Laboratory & Diagnosis 2013;5(21):11-18.
14. Ayala-Rodríguez N, Barreto I, Rozas Ossandón G, Castro A, Moreno S. Social transcultural representations about the concept of university social responsibility. Studies in Higher Education 2019; 44(2): 245-259.
15. Elifneh YW, Wonda TA, Abbay YA. University social responsibility in times of crisis (COVID-19): lessons from public universities of an underdeveloped country. Cogent Business & Management 2024; 11(1): 2418419.
16. Boelen C, Woollard B. Social accountability and accreditation: a new frontier for educational institutions. Med Educ 2009; 43(9): 887-894 PMID: 19709014.
17. Esfijani A, Hussain F, Chang E. University social responsibility ontology. Engineering Intelligent Systems. 2013;21(4):271-281.
18. Rababah A, Nikitina NI, Grebennikova VM, Gardanova ZR, Zekiy AO, Ponkratov VV, etal. University social responsibility during the COVID-19 pandemic: Universities’ case in the BRICS countries. Sustainability 2021;13(13):7035.
19. Dagilienė L, Mykolaitienė V. Disclosure of social responsibility in annual performance reports of universities. Procedia-Social and Behavioral Sciences 2015;213:586-592.
20. Bakhti A, Konjkav Monfared A, Ahmadi Zahrani M. The effect of university social responsibility on students retention with

[Downloaded from jmums.mazums.ac.ir on 2026-11-08]

emphasis on brand resonance. J Teach Mar Sci 2023;10(1):1–19.(persian)

21. Baradaran Haghir M, Noorshahi N, Roshan AR. The conceptualization of social responsibility of the university in Iran. Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education 2023;25(3):1-26. (persian)
22. Graneheim UH, Lundman B. Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. Nurse Educ Today. 2004;24(2):105-12.
23. Guba EG, Lincoln YS. Competing paradigms in qualitative research. Handbook Qualitat Res. 1994;2(163-194):105.
24. Pattaro AF, Moura e Sá P, de Kruijf JA. Transparency and accountability in Higher Education as a response to External stakeholders and rules: A comparison between Three Country-Case studies. Springer International Publishing 2022;15-47.
25. Maassen P, Stensaker B. From organised anarchy to de-coupled bureaucracy: The transformation of university organisation. Higher Education Quarterly 2019; 73(4): 456-468.
26. Saavedra JA, Ruiz L, Alcalá L. Critical Service-Learning Supports Social Justice and Civic Engagement Orientations in College Students. Michigan Journal of Community Service Learning 2022; 28(1):1-27.
27. Rushton EA, Walshe N, Johnston BJ. Towards justice-oriented climate change and sustainability education: Perspectives from school teachers in England. The Curriculum Journal 2025;31(1):7-24.
28. Perrotti C, Longo NV, Plaut JL, Bush A. Learning through Collaboration: Reflections on Cultivating Cross-Institutional Capacity for Place-Based Community Engagement. Metropolitan Universities 2024;35(2):85-106.
29. Wang G, Chang F, Gu Z, Kasraian D, van Wesemael PJ. Co-designing community-level integral interventions for active ageing: A systematic review from the lens of community-based participatory research. BMC Public Health 2024;24(1):649 PMID: 38424550.
30. Silberberg M. Research translation: A pathway for health inequity. Clin Transl Sci 2023;16(2):179-183 PMID: 36325944.
31. Johnson M, Saltmarsh J, Manok G, Corbin G. Internationalizing institutional accountability for engaging with communities: the Carnegie community engagement classification. University–Community Partnerships for Promoting Social Responsibility in Higher Education 2020 :61-74.
32. Martinez LS, Howard RC, Schotland M, Lobb R, Battaglia T, Stone S, Auerswald C, Ozer E. Community engagement and financial arrangements: Navigating institutional change. J Clin Transl Sci 2023; 7(1): e261 PMID: 38229900.
33. Bell M, Lewis Jr N. Universities claim to value community-engaged scholarship: So why do they discourage it? Public Underst Sci 2023; 32(3): 304-321 PMID: 36056554.
34. Ouragini I, Ben Hassine Louzir A. University social responsibility and sustainable development: illustration of adapted practices by two Tunisian Universities. Social Responsibility Journal 2024; 20(6): 1177-1192.

[Downloaded from jmums.mazums.ac.ir on 2026-11-08]

35. Huang CL. Innovative community care and the sustainable development of university social responsibility in the post-pandemic era. Hu Li Za Zhi 2022;69(3):4-6 PMID: 35644590.
36. Rakow KE, Priestley M, Byrom NC, Foster JL, Dommett EJ. Their wellbeing affects our wellbeing: student perspectives of lecturer wellbeing and its consequences for student wellbeing. High Educ 2024; 90(4): 1056-1082 PMID: 41210475.
37. Rahman MA, Das P, Lam L, Alif SM, Sultana F, Salehin M, etal. Health and wellbeing of staff working at higher education institutions globally during the post-COVID-19 pandemic period: evidence from a cross-sectional study. BMC Public Health 2024;24(1):1848 PMID: 38992680.
38. Laufer M, Deacon B, Mende MA, Schäfer LO. Leading with trust: How university leaders can foster innovation with educational technology through organizational trust. Innovative Higher Education 2025; 50(1): 303-327.
39. Latif KF, Sajjad A, Bashir R, Shaukat MB, Khan MB, Sahibzada UF. Revisiting the relationship between corporate social responsibility and organizational performance: The mediating role of team outcomes. Corporate Social Responsibility and Environmental Management 2020; 27(4): 1630-41.
40. Sthapit A, Bhattarai U, Timsina B, Kayestha M. Navigating cultural contexts: How multinational corporations shape CSR strategies in Nepal. American Journal of STEM Education 2025; 12:87-112

[Downloaded from jmums.mazums.ac.ir on 2026-11-08]